

Бездідько Наталія Володимирівна

методист КУ СОР – Сумського обласного центру
комплексної реабілітації для дітей та осіб з інвалідністю

КАЗКОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБИСТІТЬ

У статті описані особливості використання психолого-педагогічного потенціалу казкотерапії як ефективного методу за допомогою якого, можливо зберегти здоров'я, як моральне, духове так і фізичне. Охарактеризовано види казок, що використовуються у казкотерапії та специфіка їх застосування у корекційній діяльності. Описано завдання методу казкотерапії, що вирішують спеціалісти на заняттях. У статті зазначено, що важливо проводити розвантажувальні хвилини, за допомогою казки, адже вона впливає на двох рівнях: практичному та вербальному, а це впливає на соціальне та психічне здоров'я дітей з інвалідністю. Казка використовується батьками, педагогами та дозволяє опанувати позитивними моделями поведінки, знизити негативні емоції та рівень тривожності.

Ключові слова: казка, казкотерапія, діти з інвалідністю, психокорекція, виховання, навчання.

Bezdidko Natalia Volodimirovna

methodist KU SOR - Sumy Regional
center for Comprehensive Rehabilitation
for Children and Persons with disabilities

FAIRY TALE THERAPY AS A METHOD OF PSYCHOLOGICAL INFLUENCE ON PERSONALITY

The article describes the peculiarities of using the psychological and pedagogical potential of fairy tale therapy as an effective method by which it is possible to maintain health, both moral, spiritual and physical. The types of fairy tales used in fairy tale therapy and the specifics of their use in correctional activities are described. The tasks of the method of fairy tale therapy, which are solved by specialists in the classes, are described. The article states that it is important to spend unloading minutes with the help of a fairy tale, because it affects two levels: practical and verbal, and this affects social and mental health. The tale is used by parents, teachers and allows you to master positive patterns of behavior, reduce negative emotions and anxiety.

Key words: fairy tale, fairy tale therapy, children with disabilities, psychocorrection, education, training.

Постановка проблеми: спеціалісти, які працюють з дітьми з інвалідністю повинні знати та уміло підбирати методи для виховання та корекції дитини, і змінювати методи в залежності від віку та психологічних особливостей дітей, інтересів, стосунків між однолітками та батьками. Одним з універсальних методів роботи з даною категорією є – казкотерапія, що підійде для дітей різного віку та різних нозологій. Для казкотерапії важливо створити умови, що допомагають дитині подолати те, що може стримувати її розвиток.

Актуальність казки в психологічному, глибинному аспекті досліджували К.-Г. Юнг, М.-Л. фон Франц, Б. Бетельхейм, В. Пропп, Е. Фром, Е. Берн,

Е. Гарднер, М. Осоріна, Т. Зінкевич-Євстигнєєва, І. Вачков та ін. Досвід людини, пов'язаний з пізнанням власного, внутрішнього світу, є основою для великої кількості казок, оповідань, в яких психічні процеси і стани, переживання та ідеї можуть виражатися через предмети чи істоти. Аналізуючи зміст казок, П. Яничев виділив основні потреби, які актуалізуються, закріплюються і певною мірою задовольняються в процесі сприймання й засвоєння казки. Це: потреба в автономності (незалежності), потреба в компетентності (силі, могутності), потреба в активності, потреба в порушенні заборон і правил (саме цим характеризується перехід від дитинства до дорослості), потреба брати на себе відповідальність за власні вчинки.

Ефективність використання казки в корекційному процесі підкріплюється широким спектром наукових праць Т. Зінкевич-Євстигнєєвої, В. Мурашевського, А. Міллера, О. Рау. Вивченням казки та її лікувальним впливом на дітей займалися Т. Вохмяніна, М. Осоріна, Н. Пезешкіан, О. Петрова, Д. Соколов [3]. Їм вдалося довести, що казкотерапія дає позитивні результати в корекційній діяльності з дітьми, які мають різноманітні емоційні та поведінкові проблеми, труднощі в сприйнятті своїх відчуттів, у комунікативно-рефлексивних процесах.

Мета статті. Визначити особливості використання методу казкотерапії в корекційній діяльності. Активізувати ціннісно-змістовий компонент свідомості і особистості дитини з інвалідністю, спонукати її до усвідомлення загальнолюдських норм. Формувати у дітей уявлень про внутрішній світ людини і її місце в оточуючому світі.

Виклад основного матеріалу. Проблема реабілітації дітей з інвалідністю нині є досить актуальною, оскільки статистика стверджує, що постійно зростає їх кількість. Вони відчувають труднощі щодо інтеграції у соціум. Порушення інтелектуального розвитку характеризується стійким зниженням пізнавальної діяльності, що виникає на основі органічного ураження ЦНС. Воно негативно позначається на пізнавальних (мислення, пам'ять, увага, уява, мовлення, сприйняття) та емоційно-мотиваційних психічних процесах (емоції, почуття, мотивація, воля), а це, в свою чергу, впливає на формування навичок навчальної діяльності та поведінки. Для активізації цих процесів в реабілітаційному процесі може використовуватися казкотерапія. Останнім часом казкотерапія активно інтегрується в систему корекційно-розвивального процесу для дітей з інвалідністю [5]. Потужні можливості казки зумовлюють її терапевтичний ефект у різних ситуаціях: казкотерапію розглядають і в освіті, і у вихованні, і у розвитку і як інструмент психотерапії та психокорекції.

Для корекційно-відновлювальної роботи спеціалістам, а також батькам, потрібно вибрати методи та методики. Для кожної дитини вони повинні бути різними та особливими. Казкотерапію можна і потрібно застосовувати при різних випадках та ускладненнях. Цей універсальний метод справляється, як із недоліками у поведінці так і з тривожністю, яка, особливо, проявляється переважно у дітей молодшого шкільного віку [1]. Головне правильно підібрати казку та або казкотерапевтичний метод.

Привабливість казки, як засобу корекційно-педагогічного впливу на дитину зумовлена її властивостями: відсутністю прямих повчань; події казкової історії логічні, природно витікають одна з одної, що дозволяє дитині засвоювати причинно-наслідкові зв'язки і спиратись на них. Завдяки казці у дитини відбувається процес пізнання навколишнього світу, а осмислення її сюжету вчить бачити самого себе в діях та думках героїв, які живуть на сторінках казки. При цьому у дитини формується певна думка про різні типи відносин і характер людини. Завдяки казці дитина вчиться знаходити власні помилки у поведінці, спілкуванні і діяльності та моделювати варіанти їх зміни. Тому, працюючи з казкою, можна здійснити певний вплив на психічний та мовленнєвий розвиток дитини, що позитивно відобразиться на її подальшому розвитку і становленні як особистості.

Казкотерапія – це вплив практичної психології на внутрішній світ дитини. На думку психологів, вона більше зорієнтована на дітей дошкільного віку, які ще не здатні оцінити події, що відбуваються в реальному житті, та проаналізувати їх для прийняття самостійних рішень [2]. Під час використання терапії казкою завжди відбувається опора на базові життєві цінності: Добро, Любов, Співпрацю, Гідність, Віру, Спокій, Ентузіазм. Казкові легенди, історії, притчі, міфи, дають можливість розповісти про цінності у вигляді ненав'язливих цікавих і захоплюючих сюжетів. Тому інформація, запропонована в такому вигляді, дуже легко, без опору сприймається дітьми. Казки попереджають про наслідки тих чи інших дитячих вчинків, але не нав'язують життєвих програм. Під час гри, перевтілюючись у казкового героя, діти можуть спокійно розповісти про свої почуття та думки.

Важливо проводити розвантажувальні хвилини за допомогою казки, адже вона впливає на два рівня: практичний та вербальний, а це як відомо добре впливає на соціальне та психічне здоров'я. Рекомендовано починати на вербальному рівні, тобто сприймання казки і продовжувати на практичному –

малювання та ліплення, на завершальному застосувати знову вербальні – обговорення та дискусію. Досить дієвою формою є створення казки на груповому занятті, адже це спрямовано на вирішення спільної проблеми, ця форма є важливою, оскільки кожна дитина є автором. Спеціалістам, в свою чергу, це дає змогу з'ясувати проблеми, які є в дітей та вирішити їх [2]. Важливим є те, щоб зміст казок відповідав віковій категорії дітей. Починаючи з 5 років, дитина із задоволенням сприймає казки про людей, тому що ці історії містять розповіді про те, як людина пізнає світ. Приблизно з 6-7 років дитина надає перевагу чарівним казкам. Основними структурними елементами заняття з казкотерапії є: ритуал «входу» до казки (налаштування на спільну діяльність); повторення того, що було на попередньому занятті (пригадування того, що було на минулому занятті, які були зроблені висновки, якого досвіду дитина набула, чому навчилась); розширення (розповідь нової казки); закріплення (обговорення і аналіз разом з дитиною прочитаного); інтеграція (зв'язок нового досвіду з реальністю – в яких ситуаціях можна використати даний досвід); рефлексія (узагальнення набутого досвіду, зв'язок його з тим досвідом, що вже є); ритуал «виходу» з казки [8].

Казкотерапія – це метод, що використовує казкову форму для корекції емоційних порушень і вдосконалення взаємостосунків з навколишнім світом. Метою і завданням казкотерапії – зменшення агресивності у дітей, усунення тривожності і страхів, розвиток емоційної саморегуляції і позитивних взаємостосунків з іншими дітьми. Казка допомагає дітям зрозуміти емоційні відносини між людьми, виховує в них позитивні риси характеру, дозволяє приймати правильні рішення надалі; дозволяє дитині вступити у боротьбу зі своїми страхами, комплексами, негативними рисами характеру, а потім вийти з неї переможцем; надає малюку почуття впевненості і захищеності; використовується для розвитку мовлення та корекції поведінки; застосовується для роботи з психосоматичними захворюваннями як засіб створення наміру та бажання одужати. Робота з казками в корекційній цілі може бути у таких формах: придумування казок; переписування або дописування казок; казкова лялькотерапія; розігрування казок; казкове малювання.

1. Придумування казок. Мета: виявити внутрішні конфлікти та ускладнення. Дитина може складати казку, самостійно обираючи тему або за заданою першою фразою. У першій фразі педагог може повідомити про головних героїв і місце дії. У власній казці дитина відображає проблемну

ситуацію і способи її розв'язання. Аналіз казки. Аналіз проводиться для того, щоб краще зрозуміти «зашифрований» зміст у тексті казки, яку склала дитина.

2. Переписування казок. Переписування і дописування авторських та народних казок має сенс тоді, коли дитині чимось не подобається сюжет, розвиток подій, ситуацій, кінцівка казки тощо. Переписування казок – важливий діагностичний матеріал. Переписуючи казку, дописуючи свій кінець або вставляючи необхідні персонажі, дитина саме обирає найбільш відповідний її внутрішньому стану розвиток подій і знаходить той варіант розв'язання ситуацій, що дозволяє їй позбутися внутрішнього напруження.

3. Постановка казок за допомогою ляльок. Мета: удосконалювати і проявляти через ляльку ті емоції, які зазвичай з якихось причин дитина не може собі дозволити проявити. Працюючи з лялькою, дитина бачить, що кожна її дія негайно відбивається на поведінці ляльки. Це допомагає їй самостійно коригувати свої рухи і робити поведінку ляльки максимально виразною.

4. Розігрування казок. Мета: розвивати фантазію, уяву, здатність до творчої самореалізації, зв'язне мовлення. Дитині пропонується розповісти казку від першої або від третьої особи. Можна запропонувати розповісти казку від імені інших дійових осіб, які беруть або не беруть участі в казці.

Терапевтичний вплив казкотерапії відбувається на двох рівнях: вербальному і невербальному. Рекомендується починати роботу на вербальному рівні (сприймання казки), продовжувати на невербальному (малювання, ліплення) і на завершальному етапі застосовуються вербальні засоби (обговорення казки, дискусійна форма роботи) [9].

Для створення терапевтичної казки необхідно: обрати героя, близького дитині за статтю, віком, характером, щоб навіть його ім'я було схожим. Описати життя героя у казці так, щоб дитина знайшла схожість зі своїм життям. Відтворити в оповіді проблемну ситуацію, відповідну до реальної, яку переживає дитина. Відшукати з героєм способи розв'язання проблеми супроводжувати коментарями, показом ситуації з різних поглядів та зробити висновок, долучаючи до цього дитину.

Недостатність суспільного досвіду, обмеження діяльності та збіднення сенсорного досвіду дуже характерне для більшості дітей з інвалідністю. Особливої допомоги на заняттях з казкотерапії потребують діти, що не розмовляють – немовленнєві діти. До цієї досить чисельної групи входять діти з ЗМН (затримка мовного розвитку), діти з розладом аутичного спектру (РАС),

діти з ДЦП важкого ступеня. Оскільки емоції дітей з інвалідністю нестійкі та мінливі і на одне і те ж явище, яке щодня повторюється, дію вони можуть реагувати по-різному – необхідно перед розповіддю казки створити позитивний емоційний настрій, заспокоїти дитину, ввести її в стан таємничості, зацікавленості побачити і почути щось незвичайне. Тому саме від першого знайомства дітей з казкою залежить їх подальше емоційне відношення до неї.

Висновки. Прийом казкотерапії є одним з найбільш перспективних та беззаперечних, оскільки під час роботи над казкою дитина збагачує словниковий запас, запам'ятовує дійових осіб та сюжет, встановлює послідовність подій, вчиться рахувати, розвиває уяву, концентрує увагу, вчиться зв'язно, логічно, послідовно, правильно будувати розповідь. В результаті використання казкотерапії, дитина відчуває підтримку дорослих, яка їй так необхідна. Отже, казкотерапія – є ефективним засобом корекційно-розвиваючої роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями.

Перспектива дослідження. Казкотерапія є ефективним методом оздоровлення та розвитку особистості та впливає на їх інтеграцію у суспільство, але потребує дослідження. Саме тому логічно буде рекомендувати звернути увагу на важливість того факту, що тільки системний характер здійснення допомоги дитя з інвалідністю дозволить підняти їх рівень соціалізації. Це, власне, є новий підхід, у межах якого спеціалісти хотіли б бачити вирішення проблем з адаптацією та інтеграцією дітей у соціум.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вачков И. В. Сказкотерапия. Развитие самосознания через психологическую сказку. М.: Ось-89, 2001. 144 с.
2. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д. Путь к волшебству. Теория и практика сказкотерапии. СПб.: Речь, 2000. 246 с.
3. Лебедев О. Е. Притчи, сказки, метафоры в развитии ребенка. СПб: Речь, 2006. 296 с.
4. Лихачев Д. С. Поэтика древнерусской культуры. М.: Наука, 1979. 655 с.
5. Пезешкиан Н. Тренинг разрешения конфликтов: Психотерапия в повседневной жизни. М.: Институт позитивной психотерапии, 2011. С. 279-293.
6. Соколов Д. Сказки и сказкотерапия. М.: Класс, 2000. 148 с.
7. Солодухов В. Л. Метафоричний зміст казки в процесі активного соціально-психологічного навчання. Слов'янськ: ПП «Канцлер», 2004. 112 с.
8. Хомуленко Т. Б. Модально-специфічна пам'ять молодшого школяра Х.: ХНПУ, 2011. 192 с.
9. Яничев П. И. Психологические функции волшебной сказки. *Журнал практического психолога*. 1999. № 10-11. С. 27-37.